

Hvem bør ha ansvaret for å forvalte og regulere ei lakseelv?

- Refleksjoner basert på en undersøkelse blant elveiere i Norge og sammenligning av norsk og nordamerikansk lakseforvaltning

Laks og verdiskaping, Rica Hell, 4.februar 2010

Stian Stensland, doktorgradsstipendiat, UMB

Den gang da....

”Laksefiskeutleie er enkelt. Det er bare å selge fiskekort, for laksen svømmer jo opp i elva helt av seg selv år etter år.”

Foto: Austneslaks

Allmenningens tragedie

Fri adgang til en felles ressurs leder til høyere utnyttning enn det som er økonomisk og biologisk optimalt.

Eksempel:

- Beiting på fjellet var fritt for alle i seinmiddelalderen. Økt utnyttning av fjellbeitene og mer setring pga befolkningsvekst på 1600-tallet. - Behov for regulere ressursuttaket gjennom fordeling av beitetilgangen.
- På 1700-tallet ble felleseie sett på som en viktig årsak til rovhogst og ødeleggelse av skogen i deler av Norge.
  - Utskiftning med tildeling av hogstretter.

Nå.....

- Lakselus og rømt oppdrettslaks
  - Vannkraftutbygginger
  - Gyro
  - Ødeleggelse av leveområder
  - Forurensing
-
- Fiske
    - sjølaksefisket har tatt omlag halvparten av laksefangstene
    - sportsfiskere tar 20-70% (<50%) av all laks som går opp i elva

God ressursforvaltning

God ressursforvaltning krever at adgangen begrenses og det etableres regler for hvem og hvor mye som kan tas ut.

Hva slags system ønsker vi?   Hva gir best ressursforvaltning?

Privat
forvaltning

Offentlig
forvaltning

Eksempel: Fiskeforvaltningen i Kenai River, Alaska (Offentlig forvaltning)

- Jakt- og fiskeretten i offentlig eie i USA.
- Staten eier fiskeretten, selger fiskekort og er ansvarlig for fiskeforvaltningen.
- Grunneiere: Store offentlige byråer, samt private villaeiere.

Hva betyr det å være grunneier her?

- bestemmer ferdsel på eiendommen (dvs tilgang til fiskeplass)

Rødlaks

Fakta Kenai River

- 150 km hovedstreng, og flere innsjøer/sidevassdrag
- Ca 300.000 fiskedøgn (=Trondheimsfjorden)
- Sesong mai-oktober
- 5 arter laks (konge, rød/sockeye, pink/pukkellaks, sølv, chum/hundlaks)
- Populært fiske etter røye og regnbueørret (tilnærmet kun "fang-og-slipp"-fiske)
- Oppgang av fisk: 50.000 - 1 million per art.
- 435 registrerte fiskeguider, mest fra båt. Må gå kurs og få lisens fra det offentlige

Regnbueørret/ steelhead

Kongelaks Foto: ADFG

Sølv laks i gytedrakt

Foto: ADFG

Fiskeforvaltningen

Alaska Department of Fish and Game (ADFG) fordeler laksen:

1. Gytebestandsmål skal nås

Dør etter gyting

2. Havfiskeri (>90% av innsiget), sportsfiske, mataukfiske

Sportsfiske

Havfiskeri

www.umb.no

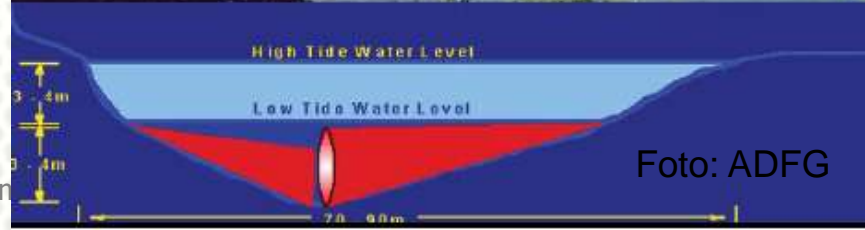
Mataukfiske med håv

Tiltak/virkemidler fra ADFG

- Setter redskapsbegresninger og fisketider i elv og sjø
- Oppgangen og antall fisk på gyteområdene beregnes gjennom:
  - sonartellinger i nedre del av elva (= totaltall)
  - intervju av fiskere gj.sesongen for å kartlegge fangst

Kvalitetssikrer beregningene over ved hjelp av:

- fangst i havfiskeriene, overvåkingfiske i sjø og elv, tellinger ved fiskesperrer lengre opp i elva
- Begrenser, stenger eller åpner fiske på få dagers varsel avhenging av oppgang
- Fokus på leveområdene
  - stenger og restaurerer områder
  - arbeid mot private grunneiere
- Årsverk i forvaltningen ca 50

Sonar

www.un

Foto: ADFG

Andre viktige punkt om Alaska og laks

- Alaska ble egen stat i 1959
  - ville styre naturressursene selv (ønsket ikke føderalt styre)
  - gjenoppbygging av overfiskede laksestammer stod sentralt i Alaskas grunnlov
- Kommersielt laksefiske i havet er økonomisk viktig
- Laksen viktig for økonomi, rekreasjon, matauk, og urbefolkningens og øvrige innbyggers kultur og identitet.
- Lakseoppdrett er forbudt i Alaska av hensyn til miljø og villaksnæring

Vanlig klistremerke på biler

Eksempel: Offentlig/privat lakseforvaltning (Norge - Trondheimsfjorden)

- Grunneier eier fiskeretten:
  - leier ut fisket og tilrettelegger ved elva
- Organisert i elveeierlag
- Styrking av lokal driftsplanbasert forvaltning (1996)
Krav om bedre organisering av grunneiere.
Elveeierlag gitt flere rettigheter og plikter:
  - oppsyn, fiskestell, informasjon, fangststatistikk
- Ofte samarbeid med jeger- og fisk
- Kommunen en mindre rolle (arealforvaltning)
- Fiskeregler/sesonglengde for vassdraget settes av elveeierlaget innenfor rammer gitt av fylkesmannen
- Direktoratet for naturforvaltning setter fiskeregler i sjøen

Nås gytebestandsmålet?

- Fylkesmannen bruker forventet innsig (basert på siste 4-5 års bestand/fangst, gytetellinger og ungfisktelinger), og tilpasser fiskereglene for å nå gytebestandsmål
  - raske endringer nå; prognosene blir ikke så gode
  - få vassdrag har noe nær tilnærmet oversikt over totaloppgangen før høstens gytetellinger
  - fangster sier noe (laksebørs), fisketrapper med tellere
- Elveeierlaget/fylkesmannen kan i den grad det er mulig vurdere fisket gjennom sesongen og stenge om det behøves
- Vanligvis kommer "fasit" først på gytefisktelingene (dvs etter høsting), eller påfølgende års ungfisktelinger

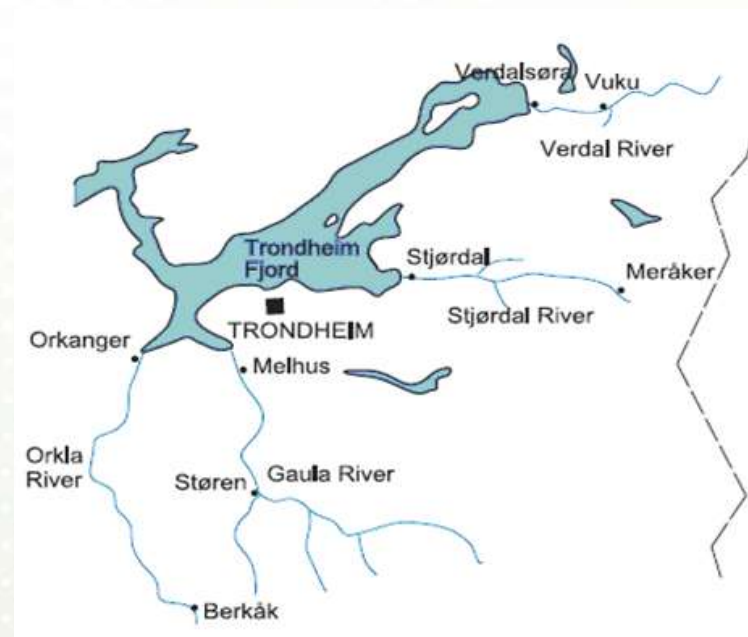
Gytebestandsmålet ikke nådd i Verdalselva de siste årene

- evne til å måle/forutsi oppgangen?
- vilje eller evne til å kontrollere uttaket?

Trondheimsfjorden

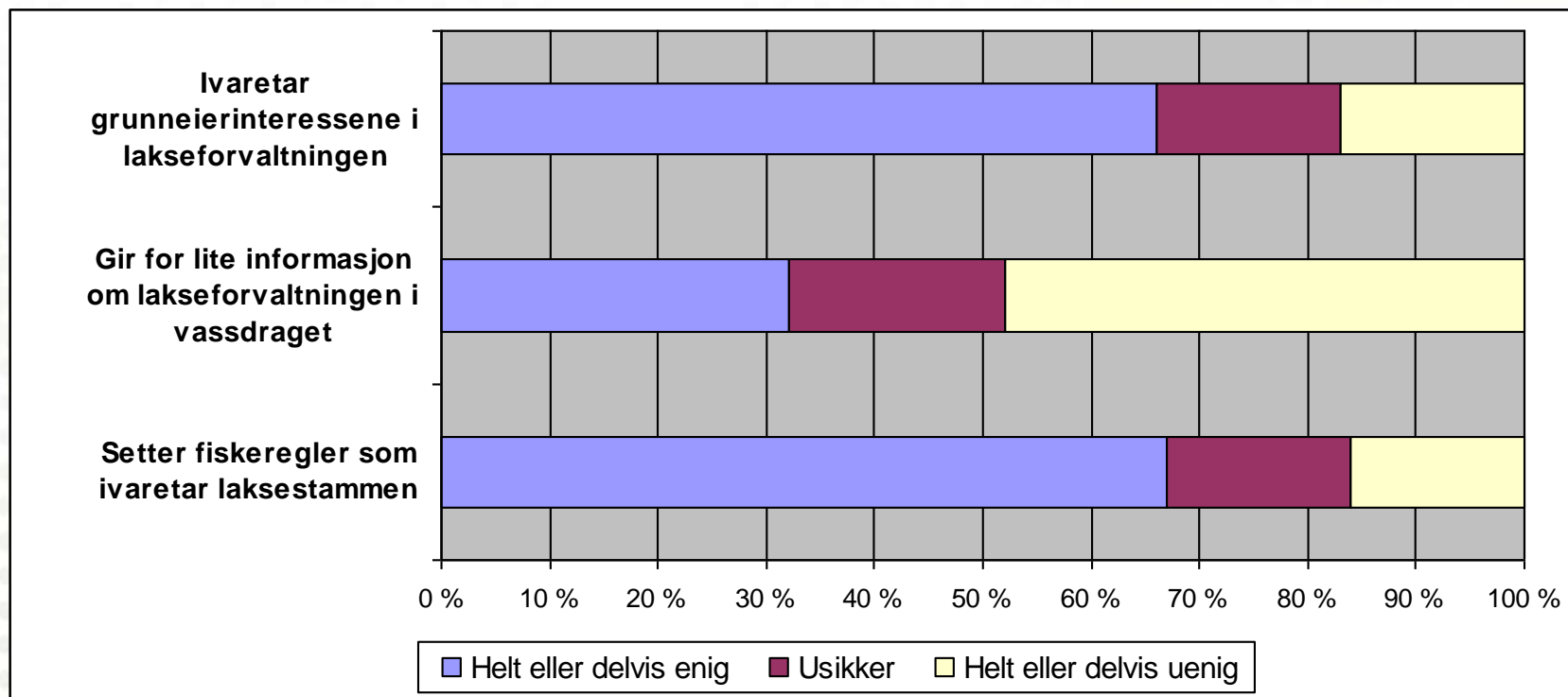
- basert på studievasdragene Orkla, Gaula, Stjørdalselva, Verdalselva

- Over 1200 grunneiere
- 300 km med "hovedelv"
- Innsig ca 44 000 -126 000 fisk inn i fjorden (2006-2008)
- 55 % av grunneierne eier $\leq 400\text{m}$
- 1/3 har ikke inntekt fra laksen
- 28 % er ikke eller lite interessert i lakseforvaltningen
- 72 % er ganske eller svært interessert

En relativ stor andel "passive" grunneiere

Hva mener grunneierne om elveeierlaget?

Påstander om elveeierlaget. Svar fra 712 grunneiere i Orkla, Gaula, Verdalselva og Stjørdalselva. Spørreundersøkelse 2008.

Refleksjoner ved norsk forvaltningsmodell

- Samme person som eier fiskerett og grunnen (internalisering av eksterne effekter)
- Kan begrense antall fiskere på en rett
- Lokal forvaltning (demokratisk, nærhetsprinsipp – jf Rio-konvensjonen)
- Nobelprisen i økonomi 2009 tildelt Ostrom for arbeid om ressursforvaltning og grupper av brukere/eiere.
- Samforvaltning (privat-offentlig) gir bedre kunnskapsutveksling
- Lokal forvaltning er bedre rustet til å takle raske endringer i ressurssituasjon
- Justerende samforvaltning – “prøve og feile etter best tilgjengelig kunnskap” enklere lokalt.

Kritisk blick på forvaltninga/konklusjon

- Eierskap og forvaltning av fiskeretten er kulturelt betinget
- En betydelig andel elveeiere er "passive" og det bidrar ikke til optimale løsninger for fellesskapet
- Har offentlig og privat lakseforvaltning den kunnskap og (personell-)ressurser som trengs for f.eks å tilpasse beskatning til gytebestandsmål, eller annet forvaltningsarbeid?
- Mer samarbeid med de som har felles interesser, eks. JFF
- Miljømyndighetene har ansvaret for villaksen, men det eneste virkemiddelet de har er å begrense uttaket
- Fragmentert forvaltning av villaksen,- pga at den ikke er viktig nok.....(?) – Vi trenger FORTSATT som vist til av Villaksutvalget (1999) et koordinerende organ og helhetlig forvaltning der alle "laksedepartementene" inngår

Takk for oppmerksomheten!